

մէջ չար եւ անօրէն թագաւորացն Պարսից զի յորժամ բարձին զթագաւորութիւնն եւ կորուսին զամենայն զօրս աշխարհին Հայաստանեայց եւ ի գերութիւն վարեցին զարս եւ զկանայս . իսկ ի մնացելոցն վերայ սուր եղեալ եւ շողացուցեալ՝ Չանացան դարձուցանել ի մոլորութիւն, այլ ոչ կարացին շարժել, նաեւ ամաչեցին եւս անօրէնք յանաւրէնութեան իւրեանց . մինչեւ հրաման տալ Կաւառայ արքայի եւ որդւոյ նորին Խոսրովու, եթէ իւրաքանչիւր ոք զիւր հաւատս կալցէ՜ . եւ զՀայս նեղել ոք մի իշխեսցէ, ամենեքին մեր ծառայք են մարմնով . իսկ վասն հոգւոցն, որ զհոգին դատէ՝ նա գիտէ» (Սեր. 120 . հմմտ. եւ 123) :

Կրօնի այս ազատութեան շունչը կը զգացուի նաեւ Բարդէն Կաթողիկոսի 505 եւ 506ին գրած կրկին թղթերու մէջ, ուր համարձակ կը խոստովանին Հայք իրենց ի կրօնականս միութիւնը Հոռոմոց հետ : Թուղթը ուղղուած է «առ ամենայն եպիսկոպոսունս . . . եւ առ ամենայն հաւատացեալս Պարսից աշխարհի ոք ընդ Կաւառայ արքայից արքայի ընդ իշխանութեամբ» են (41) . եւ կը վերաբերին Միաբնեայ վարդապետութեան :

Գրութեան պատճառն հետեւեալն է . Միաբնեայք նեղուած նեստորականներէն կը դիմեն թագաւորին խնդրելու հովանաւորութիւն : Կաւատ կը պահանջէ Միաբնեայ ասորիներէն գրաւոր հաստատութիւն թէ Հոռոմոց եւ Հայոց եւ ուրիշ քրիստոնեայ ազգերու հետ նոյն է իրենց դաւանութիւնը : Առ այս Սիմէոն Բեթ-Արշամացին յանձն կ'առնէ անձամբ ներկայանալ մեծ եկեղեցիներու առաջնորդներուն եւ առնել անոնց գրաւոր վկայութիւնը . «Եւ վասն նորին համարձակութիւն առեալ թագաւորական հրովարտակ զԿաւատայ արքայից արքայի, յորում առեալ իշխանութիւն զի ըստ կամաց եւ խնդրոց ստուգութեան քրիստոնէութեան հաւատ յանձինս հաստատեսցէ ըստ կանոնի եւ գիտութեան աշխարհին Հոռոմոց եւ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից, եւ մի՛ վայրապար բանիւք եւ աւելորդ իմացուածովք խրամատեսցի եւ սահման առ ի Քրիստոս հաւատացելոց»⁵ :

Կաւատի հրովարտակը գտած է ապա

⁵ Հմմտ. Գիրք թղթոց, էջ 60 :
⁶ Գիրք թղթոց, էջ 43 : Հմմտ. եւ Միքայէլ Ասորի, ed. Chabot, Բ, էջ 67 : Ե. Տէր-Մինասեան, Հայոց եկեղեցու յարաբերութիւնները Ասորոց եկեղեցու հետ, էջ 73—80 :

Սոսրովու հաւանութիւնը : Այս մասին գեղեցիկ վկայութիւն ունինք Արդիշոյի առ Ներսէս Աշտարակեցի (548—557) թղթին մէջ : Արդիշոյ ձեռնադրուած էր Ներսէսէն Սասնոյ միաբնեայ ասորիներու եպիսկոպոս . վերադարձին բախած է նեստորականներու թշնամական վերաբերմունքին . այս առթիւ կը գրէ առ Ներսէս .

«Ժողովեցան (Նեստորականք առ միմեանս, որպէս զի տացեն ընդ մեզ պատերազմ . խորհեցան ընդ միմեանս վասն իմ, եթէ զդա Հայոց կաթողիկոսին եւ եպիսկոպոսացն ձեռնադրեալ է միաբանութեամբ տանուտերաց եւ այլ իշխանաց աշխարհին . եւ պատուիրեալ է ընդ մեզ չհաղորդել . եւ արքայից արքայի (Սոսրովու Ա.⁶) հրաման է, թէ Իւրաքանչիւր ոք զիւր հաւատ կալցի : Գուցէ յորժամ մեք ընդ դմա կուրիմք եւ խոսկեցուցանեմք, դա Հայոց գիտել տայ, եւ Հայք արքայից արքայի ցուցանեն եւ մեզ չարաչար աշխատութիւն հասուցանեն . եւ յայդ երկիւղէ լուցին եւ ոչ աշխատեցին ինչ զմեզ» (Գիրք թղթոց, 60) :

Թէ որքան զիջող էր Կաւատ Հայոց հանդէպ, կը տեսնուի նաեւ հետեւեալ դէպքէն : 503ին, երբ Կաւատ գրաւեց Ամիդը եւ հրամայեց կոտորել բնակչութիւնը, ինչպէս կը պատմէ Զաքարիա հռետոր (էջ 109) «քրիստոնեայ զօրավար մը Հայաստան (Arrân) երկրէն խնդրեց թագաւորէն եւ փրկեց Քառասուն Մարտիրոսներու մեծ Եկեղեցի կոչուածն, որ լի էր մարդիկներով» : Այդ զօրավարն առանց տարակուսի Վահան Մամիկոնեանն էր, որ իրրեւ գինակից կը կուռէր պարսկական բանակին մէջ :

Ուստի արքայից արքայի բերանը դրուած վերոյիշեալ խօսքերը կարող էին միայն Սոսրով Ա. Անուշըրուանէն իւր հօրը Կաւատի մասին ըսուած ըլլալ : Առ այս ուշադրութեան արժանի են նաեւ արքայից արքային քրիստոնէից շնորհած ճոխութիւնները, զորոնք մի առ մի կը թուէ :

ա. (քրիստոնեայք) «մեծարեալք եւ պատուեալ շրջէին ի դրան արքունի . եւ առատաձեռն պարգեւօք երահիլք լինէին ի նմանէ, եւ համարձակութեամբ շրջէին ընդ ամենայն երկիր» : Պարսից արքունիքը Պերոզի օրերէն սկսեալ յաճախ կ'երթեւեկէին քրիստոնեաները . արքունի բժիշկները քրիստոնեաներ էին . արքունի խորհրդականներու թուին մէջ

նաեւ քրիստոնեաներ կը գտնուէին⁶ : Պարսկաստանի խորքերն իսկ հաստատուած էին եպիսկոպոսարաններ : «Երահիլք» բառին իմաստն անյայտ է : Նոր հայկազեան բառը կը համեմատուի է պարսկերէն ֆէրահ, ֆէրախ, ուրախ բառին հետ . Փորթուզալ փաշայ, Եղիշէ, էջ 315, ծան. 1, արար. բառի անդորր, խաղաղ (կեանք), շարունակ կերպով տրուած (պարէն) բառէն կ'ենթադրէ : Հ. Աճառեան, Հայերէն արմատական բառարան, «Երահ, Երահիլք» բառին տակ, կու տայ անոր «փառաւորուած, պատիւ գտած կամ ուրախ» իմաստը : Վիեննայի Թ. 971 կը կարդայ «Երահք» : Առանց տարակուսի հոս ազաւաղուած բառ մ'ունինք մեր առաջ . զոր պէտք է կարդալ կամ հ գրին և ընթերցուածով՝ Երանիլք (եւ կամ պահպանելով հ' լրացնել Երահիլք), ոչ սակայն «երանիլ երջանիլ» իմաստով, այլ Երանիլ, պարսկ. یرانی, իրանցի, պարսկաստանցի : Սերիոս երկիցս կ'անուանէ Նեստորականներու կաթողիկոսն «Երան կաթողիկոս» (էջ 29) եւ «Երան անուանեալ կաթողիկոս» (էջ 122), այս ինքն «Ասորեստանի, Արուաստանի, Սուստանի եւ այլոց աշխարհաց» նեստորական քրիստոնեաներու կաթողիկոս : Այս յորջորջանքէն դիւրաւ պիտի կազմուէր՝ «Երանիլ» անուան ձեւը . հմմտ. Սուս-իլ (Սուստանցի), Տաճ-իլ (Տաճկաստանցի), Արուայիլ (Արուաստանցի) են : Եթէ Երահիլ ձեւին հ նկատուի սկզբնական, հարկ է դարձեալ իրրեւ ազաւաղեալ ձեւ լրացնել՝ Երանշահ-իլ, որ նոյն իմաստը պիտի տար . ունինք Երան-շահ-իլ, Արան-շահ-իլ, Ապր-շահ-իլ (Ապարհայիլ) ձեւերը, որոնք միջին պարսկերէնի ազդեցութեամբ կազմուած են (հմմտ. հին ձեւը՝ չին-աշխարհ-իլ) :

բ. «Նա եւ որ զլիւսաւորքն էին քրիստոնէիցն, զոր եւ եպիսկոպոս անուանեն, ընծայից եւ պատարագաց արժանիս առնէր զնոսա : Եւ իրրեւ հաւատարիմ ոստիկանս՝

⁶ Այս եւ նման ճանաչութիւններով ինչպէս Բարձումա († 492 կամ 495), նոյնպէս ուրիշ ասորի կաթողիկոսներ եւ եպիսկոպոսներ հաճոյացած են իրրեւ հաւատարիմներ՝ արքայից արքաներուն, յատկապէս Պերոզին եւ Կաւատին, նաեւ Սոսրով Ա.ին : Այսպէս իւրեւ մեծ վստահութիւն Կաւատի արքունիքը ունէր հոն ճոխութիւն նաեւ Երա կաթողիկոսն . եւ Պօղոս կաթողիկոսը արժանացած էր Սոսրով Ա.ի շնորհքին, սրովհետեւ հայթհայթած էր արքունի բանակին ջուր այնպիսի ժամանակ մը, երբ մատնուած էր զօրք ծառայի (Labourt, 155—161) :

յանձն առնէր նոցա զհետաւոր մարզան» : Մ. Փորթուզալ փաշա կը ծանօթագրէր հոս . «Օտար պատմագրաց մէջ յիշատակութիւն մը չգտանք, որ Վոսալ այդպիսի հետաւոր մարզեր յանձնած ըլլայ եպիսկոպոսաց» (էջ 315, ծան. 2) : Բայց մենք տեսանք վերագոյն, որ Պերոզ, Կաւատի հայրը յանձնած էր Բարձումայի Մծբինի սահմանազաւառներու մարզպետութիւնն կամ ոստիկանութիւնը (Braun, 59—83) . նման դէպքեր անշուշտ կրկնուեցան Կաւատի օրով ալ, երբ նեստորականութիւնը աւելի ընդարձակ նուաճումներ ըրաւ պետութեան ամէն կողմերը :

(Շարունակելի) . . . Ն. Ն. ԱՅՆՆԵԱՆ

ՍԵՊԱԳՐԱԿԱՆՔ

ՀԱԹԵՐ ԵՒ ՈՒՐԱՐՏԵԱՆՔ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն) :

Յամենայն դէպս նոյն շաւղով կրնան մեզի հասած ըլլալ այն բառերն ալ, որոնք նախնարար աւմեթրական են : Ինչպէս արդէն ըսուեցաւ՝ շատ կանուխէն մեռած լեզուս տիրող կը մնար բեւեռագրական լեզուաց մէջ անմ'ով որ իւր բառերն ու պարբերութիւնները կը գործածուէին իբր գաղափարանիշներ, որոշիչներ են, եւ անոր համար գատնք կը գտնենք Բարեւոնէ եւ Նինուէէ դուրս ալ, օրինակ Հաթերու քով, եւ աւելի նուազ չափով՝ նաեւ Ուրարտեանց քով : Այսպէս բուն սումերական է անագ, զոր յիշեցինք, որ կը գտնուի ի վերջոյ ուրիշ լեզուներու մէջ ալ : Բայց ըստ երեւութի միայն հայերէն մնացած է՝ ոսկի, սումեր. guški(n) . — կայ նաեւ ֆիններէն waski որ կը նշանակէ «պղինձ» : Արդ guški գտնէ իբր գաղափարանիշ կայ նաեւ Ուրարտեանց քով . եւ այս լեզուէն թերեւս մեկնուի հայերէնի մէջ բառակցրանց տառի անկումը : Յամենայն դէպս նոյն իսկ վերջին պարագան կը ցուցնէ թէ հայ բառն ուղղակի սումերականէն չէ : Նոյն պատճառաւ ուղղակի չէ նաեւ հայ կապար, սում. abar, եւ այս վերջին ձեւով կը գտնուի սե-

Յաջորդ երկար համեմատություններն՝ «Հայեր եւ Ուրար-Ալտայեանք», հոս կը թողու՞նք. որովհետեւ տեղւոյս նիւթէն դուրս կը մնայ: Բայց ի հարկէ այս մասն ալ ի միասին ազդած է այն վերջին եզրակացութեանց վրայ, զորոնք կը գտնենք գրութեանս ծայրը, եւ որոնք են համառօտիւ հետեւեալները: Այսինքն՝ 1. Հայերէնը պարունակէ «խաթեան-ալարոգեան տարր մը, որ հասարակաց է իրեն եւ քամեան լեզուաց մէկ կողմանէ եւ միւս կողմանէ Ուրար-Ֆրինական եւ թաթարական լեզուաց»: — 2. «Հայերը կը կազմեն արեւելեան անդամն Ալտայեան-ալարոգեան կամ նաեւ Պեղասոգեան-հայթեան ցեղի մը (Այր Ասորական, Այր Ալտայեան), որ մարդաբանօրէն միջին եւ կասկածաբանօրէն օղակ մըն է Քամեանց եւ Ուրար-Ալտայեանց միջեւ»: — 3. «Արիք ուրարական (uraloïde), իսկ Պեղասոգեան-հայթերը՝ քամեան-տուրանական կամ անշուշտ աւելի ճիշդ քամեան-ուրար-ալտայական Հնդկեւրոպացիներ են»: — 4. «Հայերէն լեզուն Անցման-տիպար մը ներկայացընէ Ուրարականը Հնդկեւրոպականին (զոր յառաջ եկած կը կարծեմ, կ'ըսէ, Ուրարական հիմնական բնէ մը) եւ Քամեանի միջեւ»: — Այս եզրակացութիւններն եւ ասոր կից մեկնարանութիւնները տարբեր բանաձեւուած տեսանք արդէն ուստի այս մասին աւելի չենք երկարեր¹²¹:

Ընդարձակօրէն յառաջ բերինք այս ամէնը՝ հասնելու համար ի վերջոյ այն կարեւոր խնդրոյն թէ՛ Անհրաժեշտ էր արդեօք այնպիսի ծանրակշիռ եւ տարօրինակ եզրակացութիւններ հանել Սուսեր-հայերէն համեմատութիւններէն: Կրնանք որոշ ըսել թէ այս եզրակացութեանց եւ ո՛չ մին անհրաժեշտ էր, եւ ո՛չ ալ իրաւացի, նաեւ սրահ մ'ընդունելով ալ թէ այն բոլոր համեմատութիւնները լիովին ուղիղ ու համոզիչ ըլլան: Այն իբր 200 բառերուն մեծագոյն մասը հնդկեւրոպական բառեր են, թէ՛ բնիկ հայ եղածները եւ թէ՛ անոնք՝ որոնք բնիկ երա-

¹²¹ Իւր գաղափարաւ՝ «Պեղասոգեան-հայթեան կամ Իբերական-ալարոգեան լեզուախումբը՝ հանդէպ Արիական-Հնդկեւրոպականին՝ Հնամու Հնդկեւրոպական կամ կէս-հնդկեւրոպական է». եւ «Պեղասոգեան նախահնդկեւրոպականը բաժնուի երկու տիպեան՝ նախահնդկեւրոպականի արեւելեան արեւմտեան արեւելեան հայթեան-հայթեանի տիպ, այն է՝ Քամեանց Պեղասոգեան-հայթեանի տիպ, այն է՝ Քամեանց Պեղասոգեան-հայթեանի տիպ»: Հայերէնը վերաբերի առաջին տիպային եւն: — Եզրակացութիւններս՝ համառ. «Յուրարական», էջ 430—431:

ճեան են եւ մեր լեզուի մէջ պարզապէս փոխառութիւններ են: Ըստ ինքեան այս վերջինները հանելու էր այս խնդրոյս մէջ՝ հայ բանաբանը չարքէն: Սակայն հոս կարեւոր չէ ի վերջոյ այս բաժանումը: Նաեւ ասոնց մեծագոյն մասը հնդկեւրոպական բառեր են: Հետեւաբար այն առմերակամ համեմատութիւնները պարզապէս Հայերէնի եւ Երանեանի հետ ունեցած աղերս մը չեն ցուցըներ, այլ միանգամայն յունալատին, գերմանական, սլաւական են, այսինքն՝ բոլոր միւս ազգակից լեզուներու հետ: Իրապէս ալ՝ — կրկին օրինակ մը բերելու համար — միայն Հայերէնի համար չ'արժեք համեմատութիւնս՝ «Սուս. gu «եղն» = հայ. կով»: Նոյն համեմատութիւնը կամ աղերսն ունին բոլոր միւս բանաբանը՝ նորայ. gāv (դնդ. gāuš, սնակր. gāūs), նաեւ յն. boūs (սեռ. boṛós), լատ. b'us (սեռ. bovis), որոնք՝ «արջառ» ու «կով» կը նշանակին, դարձեալ հինգերմ. chuo, լատ. gūws «կով». բայց հին սլաւ. govędo «եղն», հինիւր. bó «կով» են¹²²: — Կամ՝ աւելի սահմանափակ օրինակ մը բերելու համար՝ նոյնպէս միայն Հայերէնի համար չէ համեմատութիւնս՝ «Սուս. alim, alin «վիթ» = հայ. եղն, «եղջերու, վիթ»: Նոյն են՝ հինալ. jelen', լատ. élnis, յն. élapnos եւ ellós (= *elnos), կիմր. elain, հինիւր. elit¹²³: — Ուրիշ կարգի է՝ ձեռով ալ գտնէ խնդրական՝ «Սուս. dug «ծունր» = հայ. ծուկ, որուն վրայ կ'աւելցուի՝ «գաւառական ծուկ». — որ սխալմունք մըն է կամ վրիպակ գրչութեան՝ եթէ որեւէ տեղ մը գտնուի ալ¹²⁴: Ծուկ(ք), ծուկը միակ դայութիւն ունեցող բառաձեւեր չեն. նոյն բառն են ազգակցաց՝ յն. gónu (ծունր), gnúx (ի ծունր), gōnia (անկիւն), լատ. genu (ծունր), գոթ. kniu,

¹²² Համառ. Հիւր., էջ 461. Ընդարձակ՝ Հր. Աճ., Գ, 1344—1346: — Իսկ հայ. եզր. բառը կը համեմատուի սուս. isi (կով) բառին հետ: Հայերէն բնիկ եւ հնդկեւր. բառին եւ մեկնութեանց մասին՝ համառ. Հր. Աճ., Բ, 655—659:
¹²³ Հիւր., անդ, 442, Հր. Աճ., Բ, 709—710:
¹²⁴ Գաւառական ծուկ բոլորովին ուրիշ նշանակութիւն ունի. համառ. Հր. Աճ., «Գաւառական» են, էջ 527: — Ի հարկէ Հայագէտին ծանօթ եղած չէ Բարբրի բարբառին իմաստը, այն է՝ ծուկ իբր տասակ մը սափոր: Ապա թէ ոչ՝ անշուշտ նշանակած պիտի ըլլար այս ձեւն ալ նախնիքացին ճիշդ կից եւ նոյն ձեւով բառին հետ, այն է՝ «Սուս. dug «աման, կուտ» = հայ. քակոյլ». — որ վրիպակաւ սղա-գրուած է «գակոյլ»: — Ծանօթ է որ քակոյլ փոխառութիւն է Երանեանէ, սլաւ. takok (աման մայ), նորայ. tak k «գինւոյ կուտ»: Համառ. Հիւր., էջ 153. Հր. Աճ., Բ, 1096—1097:

սնակր. jānu-, զանգիկ՝ žnū-(m), սլաւ. zānūk, նորայ. zānū¹²⁵: — Աւելի եւս միակ Հայերէնի համար չեն, այլ բոլոր հնդեւրոպականաց համար համեմատութիւնք՝ Սուս. ti (գերմանական բ. դէմք) եւ հայ. դու, կամ սուս. ma-ê, mē (ես) եւ հայ. իմ, մե-ք, եւ նմաններ: Անօգուտ է բերել ուրիշ օրինակներ ալ:

Այս ամէնէն միակ եզրակացութիւն մը կրնայ հանուիլ. այն թէ՛ Սուսերաբէնն՝ եթէ որեւէ աղերս մ'ունի, այն կրնայ ըլլալ Հնդկեւրոպական մայր-լեզուին հետ, եւ ո՛չ թէ անպատճառ եւ միշտ Հայերէնի կամ երանեան կամ ուրիշ քոյր լեզուի մը հետ առանձնապէս: Այսպէս՝ օրինակի համար վերջոյնը ալ սուս. gu (եղն) միայն նախադր լեզուի հետ կրնանք համեմատել. — թողունք այն խնդիրը թէ արդեօք նախկին կամ վաղնջեանական աղերս մ'ըլլայ թէ լու անշուշտակ ժամանակի փոխառութիւն մէկին կամ միւսին կողմանէ: Եւ եթէ Սուսերականը «քամեան» համարուի կամ սլաւոգ, ասկէ (եւ վերջոյնը համեմատութիւններէն) բան մը չի հետեւիր յատկապէս Հայերէնի համար: Ուրիշ խօսքով՝ եթէ ստուգիւ ապացուցուի թէ «քամեան տարր մը կայ» կամ ալտայեան կամ սլաւոգ՝ այն ամէնուն մէջ, այն ատեն այս քամեանն եւն ստած ըլլալու էր արդէն Հնդկեւրոպականը: Այս է կարեւոր կէտը:

Անշուշտ կը գտնուին տակաւին բաւական թուով բառեր Հայերէնի մէջ ալ, որոնք սպասուած չեն մեկնուած իբր հնդկեւրոպական, եւ կան՝ որոնք տակաւին սահասարակ չեն մեկնուած՝ քիչ շատ գոհացուցիչ կերպով: Այս ամէնուն մէջ կրնան գտնուիլ բառեր՝ որոնք նոյնպէս համեմատուած ըլլան կամ կարելի ըլլայ համեմատել՝ Սուսերական բառաձեւերու կամ աւելի ճիշդ վանկերուն հետ: Այսպիսիներէն ալ ուղիղ չէ անմիջապէս տարօրինակ եզրակացութիւններ հանել՝ ասոնց նախ քննել կարենալու թէ ի՞նչ հնութեամբ ձեւեր են անոնք եւ ի՞նչ ճամբով արդեօք կրնային մեզի հասած ըլլալ: Այս առթիւ հարկ չկայ միայն Ուրարտուի եւ նաեւ Ասորեանի վերջին ժամանակի մասին մտածել, ինչպէս վերը նշանակուեցաւ: Բողաղջօյն աղիւնները ցուցուցին թէ արդէն շատ կանուխէն հնդկեւր. ցեղեր շփման մէջ

¹²⁵ Հիւր., 457. Ընդարձակ՝ Հր. Աճ., Գ, 823—826:

էին Բարեւաստանի եւ Ասորի հետ, — Հայթեր, Հուրի-Մետանացիք եւ ուրիշներ, նաեւ սպառաց հայ հողի վրայ. այսպէս նաեւ հաւանօրէն արդէն հայ անունը կրող Հայաշա (որու մասին ուրիշ տեղ): Արեւմտեան եւ Հարավային Հայաստանի այս բնակչութիւնն ի հարկէ անհետ չկորսուեցաւ պատմական յաջորդող շրջաններու մէջ եւ հայ լեզուի մէջ ասոնցմէ կրնար մթերք մը մնացած ըլլալ, եւ անշուշտ մնացած է: Այս եւ նման կէտեր պէտք են նախ որոշուիլ, եթէ կարելիութիւն մը կայ: — Զմոռնանք հոս յիշելու թէ ի հարկէ Հայթեան մեծ պետութեան Դպիրներն ալ ստիպուած էին ուսանիլ սուսեր-աքատեւէնը, քանի որ բարեւարէնն արդէն այն ժամանակ պաշտօնական դիւանագրտական լեզու ալ եղած էր, ինչպէս կը ցուցընեն Էլ-Ամառնայի թղթերը (տես յետոյ): Բողաղջօյն յիշատակարանաց մէջ կան բաւական թուով եւ այն՝ պաշտօնական նկարագրու գրութիւններ՝ աքատեւէն: Եւ նաեւ բուն հայթեան աղիւսազրերուն մէջ առատ են սուսեր-աքատեւէն բառեր, ասութիւններ են: Հետեւաբար նաեւ հայթ դպիրները պէտք ունէին բառացանկերու կամ վանկարաններու, եւ արդեամբք ալ գտնուած են բաւական թուով գտնէ հատակոտորներ: Ինչպէս յետոյ ալ պիտի յիշուի, ճշդիւ «սուսեր-աքատեւէն» հատակոտորոցս մասին ուրոյն քննութիւն մ'ալ լոյս տեսած է¹²⁷:

(Շարունակելու.) Է. Յ. Տ.

¹²⁶ F. Delitsch, Sumerisch-akkadisch-hethitische Vokabular-Fragmente. Berlin 1914, pp. 49 (նախ՝ Akad. Berl.):
¹²⁷ Համառ. H. Holma, Études sur les vocabulaires sumériens-accadiens-hittites de Delitsch (JSFO.), Helsinki 1916, pp. 73: